

Kertomus Tyrvään Liinamaan
jättiläiskirkosta ja siellä toimitetuis-
ta kaivauksista

tehty
Aarne Ruopaeus.

Kertomukseen kuuluu 8
valokuvaa (10 levyä) ja 3 karttaa.

Tyrnävän Linnamaan asemasta ja
 jättiläiskirkosta on A. H. Snellman julaisut
 kertomuksen (Oulun Kiiklak ss 85-87, S. My. A. IX).
 Tri Appelgren, joka nimenkään on käynyt pai-
 kalla, on tyytynyt muutamiin pienempiin muis-
 tutuksiin hra S:n selontekoa vartaan (Suomen Mui-
 naisliinat s. 199-201, S. My. A. XII). Hra A:n julkai-
 sematon paljapiirros muin aijääänäksesti, on
 kylläkin oikea, mutta niin pienikokoinen, että yhti-
 tyiskalvat eivät siinä tule kyllin selvästi esille.
 Tämä onakin, ja kun auekijottanut ei pidä
 hra S:n kertomusta paikasta riittävästi, ei
 edes läheskään oikeana, eikä voi myöskään
 yhtyä kaikkiin hra A:n korjauksiin ja li-
 säyksiin, joiden uuden kuvauksen paikasta
 ja muin aijääänäksestä tarpeellisena, suomen-
 kuisi ryhdyn selostamaan vielä toimittamiavi
 kaivauksia.

Linnamaan
 asema.

Tyrnävän linnamaa eli linnakangas
 sijaitsee Angerleväjoen ja Tyrnäväjoen
 välisellä sydänmaalla n. 4-5 km Tih-
 ten talosta Suoraan etelään ja n. 2-3 km
 Angerleväjoessa olevasta Kirkkoharjun kos-
 kesta lounaislänteen. Se on Linnigan pri-
 täjän Matemmeksen kylän talojen metsäsa-
 roilla, minkä talon maalla siitä on pääs-
 syt selopyteen. Paikalle ei jaksda miinkään-
 laista polkua. Kuljimme sinne seura-
 vasti: Angerleväjoen länsirannalla yhti-
 nä olevan talon, Ruskon (Ruusaon. 1 km
 etelään Tihisestä) luota lähtevää Tsake
 niitulle vievää tietä myöten, jolta pian

2
poikettiin vasemmalle erään polulle, joka
kulkien Pukausuon luoteisreunaa vie
Pukankankaalle ja sieltä edelleen Tyrvä-
vän Ylipäähan. Pukan kankaalta kään-
tyy epäselviä kanjapolkuja vasemmalle; ni-
itä myöten päästään Liunamaan läheisyy-
teen esim. Pyöreäkirikolle Pukausuon lou-
naispärelle. Tästä kirikoelta on Liuna-
maalle n. 1/2 km kaakkoi-[?]etelää[?] kantä. Pu-
kankankaalle jätävältä polulta voi jo eu-
nemmin poiketa suon yli Pyöreäkirikol-
le. — Lähimmistä taloissa ei tiedetty kan-
kaalta paljon mitään, ensimmäiset oppaani
sivät osanneet paikalle ja lopuksi täytyi
turvautua seudun vanhimpaan asukkaaseen,
torppari Jaakko Kerkitaloon, joka kenee ollut
ainoa, joka kankaalle euää osari.

Kangas.

Liunamaa on soikea n. 1900m pitkä,
1200m leveä (pitempi suunta ESE-WNW) vehi-
ten korpien ympäröimä, etenkin itä-, poh-
jois- ja luoteisrinteiltään[?] louheikko, mäla-
tä, sekametsää kasvava kangassaareke.
Sen korkeus on kankaan koillispuolella olevis-
ta soista vajaa 6m (5,85m; korkeimmat koh-
dat jäätäläiskirkon vallissa yli 6m), kaak-
kois- ja lounaispuolella olevista soista ainoas-
taan n. 4m (Jr. Appelgrenin barom. mittauksen
mukaan 9m; ainejoittanut käytti vaakitus-
mittausta). Vierteet ovat hyvin loivat, päit-
ti kankaan ^{kaakkois}lounaisnurrkassa, missä ne o-
vat gyrykänpuoleiset, tormanmäiset.

Jäätäläiskirkko.

"Jäätäläiskirkko" sijaitsee kankaan
lounaisosassa olevan 5-6m korkean fasai-
sen päätyllä ^{kaakkois}lounaisnurrkassa ja on sen paik-
ka valittu siten, että vallin kaakkois- ja
lounaispuolelta tulevat aivan kankaan osan
mainittujen ainoiden gyrykkien torman reu-
noille. Vallin koillis puolelta al-
kaa heti luontainen kivilouhikko. Itse jät-

3
tiläiskirkko on muodoltaan kulmistaan³
tavallista vähemmän pyörästetty suorakaidel-
kaidel (ei kuitenkaan niin suorakulmainen,
kuin herrojen Snellmanin ja Appelgrenin pi-
rustukset osoittavat); pituussuunta on sa-
ana kuin kankaan eli ESE-WNW ja kato
on vallien sisäpuolelta mitaten 21,5 x
Valiit. 10-12 m (ks. kuva 2). — Vallit, jotka ovat
tavallista paremmiin säilyneet — muinais-
jäännös, joka näyttää aivan suorakulmaiselta
on kerrassaan valtavan näköinen — ovat
rakennetut enimmäkseen nostannai-
sista, mutta osittain kangella liikutelta-
vista kivistä; joitakin hyvin isoja, näytä-
västi maaperäisiä, muutamissa asemis-
saan olevia kiviä on joukossa. Niin sää-
nöllistä kivien järjestelyä, kuin Paavo-
lan Pesuankankaan jättiläistarhassa,
ei tässä saata huomata. Kuitenkin näyt-
tää isoja kiviä olevan rivissä lounaisval-
lien, portista (d) luoteiseen päin olevan
osan, keskellä ja koillisvaun kaakkois pää-
ssä (Kartoilla 2 ja 3 ovat asemaltaan ja kool-
taan erikokoisesti määrättyt kivet kaakkois-
viivalla merkityt). Vallin leveys ja korkeus
vaihtelevat suuresti. Keski leveys on n. 2 m, kor-
keus n. 0,5 m, isoimpia kiviä lukuunottamat-
ta. Pajoismurkan matalimmis puolella on val-
lien leveys n. 1 m, korkeus vajaa 0,5 m, lounais-
sivun luoteispäässä on vaei meckein maan-
tasalle hajonnutta. Parhaiten säilynyt
pala, kaakkoissivun porttiaukonla koillisessa,
on n. 2,5 m leveä, ulkopuolelta mitaten
91 ja sisäpuolelta 55 sm korkea. En pitäi-
si tätä koutaa minään erikoisena raunio-
na, kuten hra Snellman (ks. kuvat 4 ja 6).
Sitä vastoin on vallissa koillisiosassa, por-
tiin kaakkois puolella, kuten hra Appelgren on
jo huomauttanut, 4 m laaja kuoppakeskeinen

Portit.

Kiviraunio, jonka korkeus sekä ulko- että sisäpuolelta mitaten on n. 66-68 dm (ks. kartta 2 ja kuva 4). — Erikoisen mieltä kiinnittäviä ovat porttiaukot, joita muinaisjäännäksessä näen, kuten fri Appelyon, ainakin 4. Näistä on koillisiosun aukko Toisen uunpeen vyösymyksi, mutta isojen pielukivien mukaan saattaa sen, samoin kuin muutkin portit, helposti erottaa (ks. kuvat 3-6). Erikoiset kornat ovat lounaisiosun porttiaukon pielukivet (kuva 5). Työmieheni näkivät lounaisiosun vielä toiseukin, viidennen porttiaukon (e) lähellä tarhan länsinurkkua. Kun valli näillä kaikin on kuitenkin hyvin hajanaista, ei asiaa voi pitää varmana. Ovatko päättyneiden porttien pieliissä olevat kiviladellat tahallaan tehtyjä tai vyösymisen kautta syntyneitä, en ole päättäkseni. Tarhan sisäpuolella lounaisiosun porttiaukon edustalla olevalla rauniolla on myöskään tuskin mitään virkaa porttien näiden.

Hra Snellmanille oli kerrottu (Oulun läh. lak. s. 86), että Liinamaasta oli aikojen kuluessa vedetty paljon kiviä lähellä olevan kylän rakennuksiin. Tätä en kuitenkaan usko ja työmiehenikin, jotka olivat paikkakuntalaisia, pitivät asiaa mahdottomana. Parempia kivipätköitä kuuluu olevan lähempänä kylää ja verrattomasti helpompier. Taipaleiden takana (esim. Metelinvaaralla). "Talojen liikeseudulla" ei liinan myöskään voi sanoa olevan ja arvelen sen juuri syntyneen asemansa takia säilyneen kautta aikojen tavallisista korkeimmasta mampuna. Kokonaan vaille aarteenkavien jien jälkiä ei tarha kuitenkaan ole, kuten koh. ta osotetaan.

Tarhan sisusta.

Tarhan sisusta on enimmäkseen kivilönnä, lasainta tannerta. Puitakaan ei siinä koskaan

5,

juuri minkään vertaa, mikä on kylläkin sil-
miinpistävää kankaan muualla tiheää met-
säkasvuun riimalla. - Lounaissivun portti-
aukon edessä on, kuten jo mainittiin, matala,
3 m pitkä ja 1 m leveä, soikea maansekainen
kivikumpu, jonka vieressä vallin puolella
näkyvä vähän kuoppaunetta. Epäilemättä aartien
kaivajan työksi, kuten kaivausalueesta ruuduis-
sa A-C: V-VIII olevaa rauniota, jonka hra Snell-
man jo mainitsee, ja sen vieressä ruuduissa
A-C: V olevaa 15 sm syvää kuoppaunetta, joista
kaatui enemmän (ks. kartta 3 ja kuvat 2 ja 3). Siellä
täällä tarkansisurintassa olevat kivet näyttäytyi-
vät, mikäli niitä sattui kaivausalueelle, nykyhen-
nien siirretyiksi, turpeen päällä kuin olivat.

"Hautaraunio"

Jämsällä kirkon luoteispuolella n. 70 m
luoteesta kanteen on kankaan paljoi-rinteellä
pyöreä, eukä ihmiskärsä tehty kiviraunio,
4,20 x 4,30 m laaja, n. 0,3 m korkea. Sen keskellä
on kuoppa, joka ulottuu raunion tyvää vähän
syvemmälle (ks. kartta 1). Epäselviä kivikokojia
oli kankaalla muitakin.

Kaivaukset.

Kaivausalue kanti n. 65 m² tarkkan
keskustanta luoteeseen päin. Maaperä oli ko-
ko alueella kovaa kivikko-soraa; isoja maa-
jorainia kiviä esiintyi siellä täällä (kartalle
3 pilkkuväivoilla on merkityt). Ohuen pintatun-
teen alla oli paikoin melkoisen runsaasti hül-
tä, etenkin kivien koloissa: epäilemättä metsän
palon jälkeä. Että kangas on palanut ei kovin kau-
an sitten, käy jo selville kankaan kasvavas-
ta metsästä, joka on nuorta ja tiheää, etu-
päässä koivuja. Hra Snellmanille olikin kerrottu,
että "kangas on nykyisen sukupolven aikana u-
seampia kertoja palanut" (Oulun kirjall. s. 86).
Paikoin ulottui hiltä pienillä aloilla melkoisen syväl-
le; selvästi hiltäneitä puiden juuria. Pinta-
turpeeseen enimmäkseen kiintyneen hiltän
alta alkoi yleensä punertava, sitten ruskea

6.
ja lopuksi keltainen sora. Kaivettiin yleensä
n. 30-40 sm:ä syvään. Tästä oli jo puolet kui-
tenkin liikaa. Ainaat kulttuurimerkit, isketyt
kvartsi; Sädekviviliuske-y.m. palat esiintyivät
nimittäin, mikä kovaa maaperän maahanonkin sel-
vää, aivan soran piinnasta heli Turpeen ja hiili-
kerroksen alta. Niitä löytyi kautta koko alueen.
Sädekviviliuskepalojen löytökähdät ovat markki-
tyt kartoilte 2 ja 3 vinoristeilla. Ruudussa E-F:
IX oli pienellä alueella 17 iskettyä kvart-
sipalaa ja 5 sädekviviliuskekappaletta, nähtäväs-
tä siis iskeäpaikka. Masinkiveä ja iskuiveä
ei siellä kuitenkaan löytynyt. Kaikkiaan oletin
tullen 107 kvartsipalaa ja 11 sädekviviliuskekap-
paletta (M. M. l. 6714: 4-6). - Ruudussa B-C:
I ulottui kaivaus vallin alueelle saakka. Ki-
vet nähtävät siinä olevan vallista vyöryneitä. Kvart-
sipaleita löytyi niiden alta. - Ruudussa
A-B: V oleva kuoppa oli täynnänsä hiiltä 35
sm:n syvyydelle (eli 50 sm:ä syvälle kuopan ren-
nasta lukien). Aliina tuli vastaan maaperäi-
siä kiviä. Kivikasassa kuopan koillispuolel-
la oli etupäässä sora; mitään mainitta-
vaa ei siitä ilmeentunut. Arvelen, että kuop-
pa on jonkun uteliaan kaivama; siitä noste-
tuista kivistä ja maasta on syntynyt sen vie-
ressä oleva raunio, sieltä ovat myös peräisin
muuallakin kuopan ympärillä olevat kivet,
kenties myös onttain, luultavasti samalla tapaa
syntyneitä, pienestä, hiiliä täynnä olevasta
kuopasta ruudussa B: IV. Metsänpalon aikana
ovat kuopat tähtyneet kulohiilillä. - Kulttuuri-
kerrokselta kaivausalueella ei saata puhua,
sanoisi ei tavattu tulensijia tahi tulenpitopaik-
kaa.

Vähän
yleistä. Muistojuttanut on aikaisemmin kerto-
muksessaan kaivauksistaan Pesuankankaan
jättiläiskirkosta (Suomen Museo 1913) lausunut
sen arvelun, että viimeksi mainittu muinain.

jäännös ja sen mukana onuutkin jäätäläiskirkot
 alisivat kivikautena. Tätä mielipidettä ei-
 vät Tyrnävän Liunamaan kaivauksen fu-
 lakset suinkaan kumoa, joskaan ne eivät edes-
 tomaita vahvista sitä. Isketyt kvartsihiukset,
 joiden jonkossa on joitakin hiukan muodostel-
 tuja, eukä epäonnistuneita sukia (esim. 6714:
 5a, 6b), ja sädekiiviliuskekappaleet, joista yk-
 siiskukivi (6714: 4a), viittaavat kivikau-
 teen asutukseen. Sädekiiviliuskehan on Pah-
 jois-Pohjanmaan meekien yleisin kiviassa ai-
 ne ja kvartsihiukset kuuluvat säännöllisesti
 Ti. kivikautisten asuinpaikkojen löytönsenta-
 rioon. Varmoja hionnan merkkejä ei liuske-
 kappaleissa ole. Jos löytö on kivikautinen,
 mikä on hyvin todennäköistä, ei sen esiintymis-
 tä jäätäläiskirkossa voida pitää juurikaan
 näisena, kun otetaan huomioon, että löytö
 olisi ensimmäinen tunnettu kivikautinen Tyr-
 nävältä. Tyrnävän ja yleensä Limingansel-
 tujen jäätäläiskirkot ovat myöskin, sen mu-
 kaan kuin asiaa saattaa arvostella tarjolla ole-
 vien korkeusmittojen mukaan, varsin odot-
 tunka siksi korkeilla paikoilla, että niiden
 kivikautisuus on hyvin mahdollinen. Tie ja
 vesirakennusten ylläpidon arkitossa säi-
 lyttävään Tyrnävänjoen profiilin mukaan
 on mainittu joki Teumelksen Liunamaan (Ap-
 pelgren, Muinaisliinat n:o 340) kaudella 41-42 on
 merenpintaa ylempänä. Kaugas on vielä mekkoi-
 sen matkan päässä joesta ja joen korkeat ranta-
 töyräät ovat mukana luettavat. Ottaen huomioon
 myös Sugeslevänjoen n. 10 m. korkeat rantatöy-
 mät Liunamaan ja Kalakankaan kaudella
 (vert. kva 8, joka Tesis alemmalla), sen korkein
 kauden alkua sen seikan, että merestä on pu-
 heenalaisen muinaisjäännösten kaudelle jokena
 myöten suunnilleen yhtä pitkä matka, kuin
 Tyrnävänjokea myöten Teumelksen Liunamaan

Korkeusmit-
 toja meren-
 pinnasta.

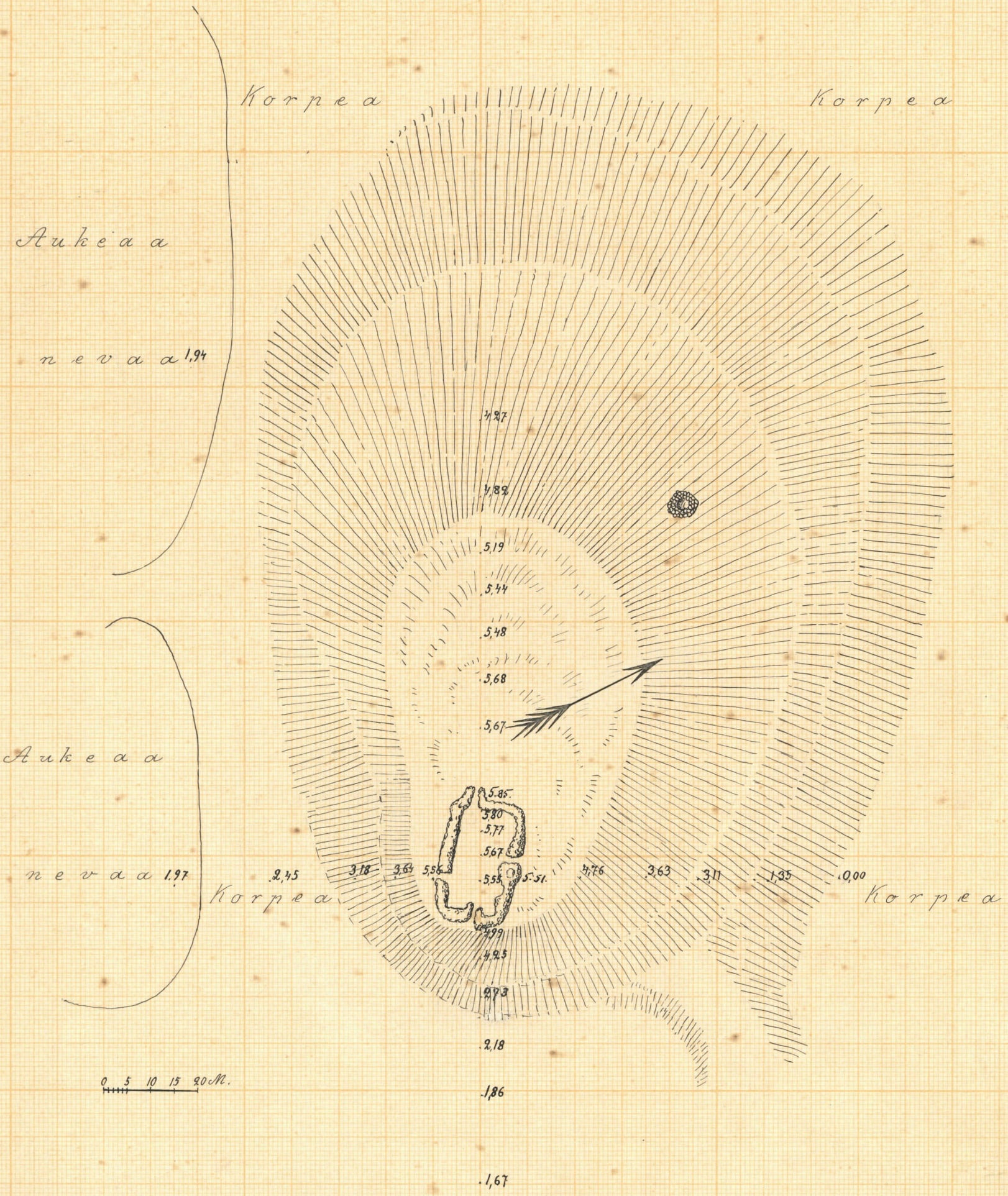
8.
tienoille, voi pitää vormala, että sen sydänmaahan, missä nämä jäätäläiskirkot ovat, keskikorkeus on yli 40 m merenpinnasta. Tämä arvio saapii myös Metelivaaraan. Niitä dimingon Murtoenkankaaseen. (Muinaisliinat n:o 339) Tulee, on se hra Snellmanin tiedonantojen mukaan „diminganjärvestä 3 virstaa matkaa lounaseen päin”. Dimingon järvi on rautatien varrella alueella, missä rautatie on 35-40 m meren pintaa ylempänä, lähempänä viime mainittua korkeutta osoittavaa kiintopistettä. Murtoenkangas, jonka pitää, katen dimingossa sain tietää, sattuut jaksuun lähelle rautatietä, tulin siis seudulle, missä rautatie on ainakin 41-47 m meren pinnan yläpuolella (717-719 km Helsingistä). Edellä useasti mainittu Paavolan Pesuankankaan koudalla on Liikajoen pinta 46,15 m meren pintaa ylempänä; kankaan juurella oleva mänty on siis 48 m:n korkeudessa. Tämän yläkorkealla on merenpuoleinen suo Saloisten linakankaan juurella (J. Ailion mittaus, H. M. top. ark.). Kerki-Pölyjuntaan jäätäläiskirkot näyttävät siis mekkin kaikki olevan 40-50 m:n korkeudessa merenpinnasta, eli siis samalla korkeudella, kuin alimmat kivikauden löydöt näillä seuduilla.

Helsingissä 12 p. marrask. 1914.

Aarne Europaeus.

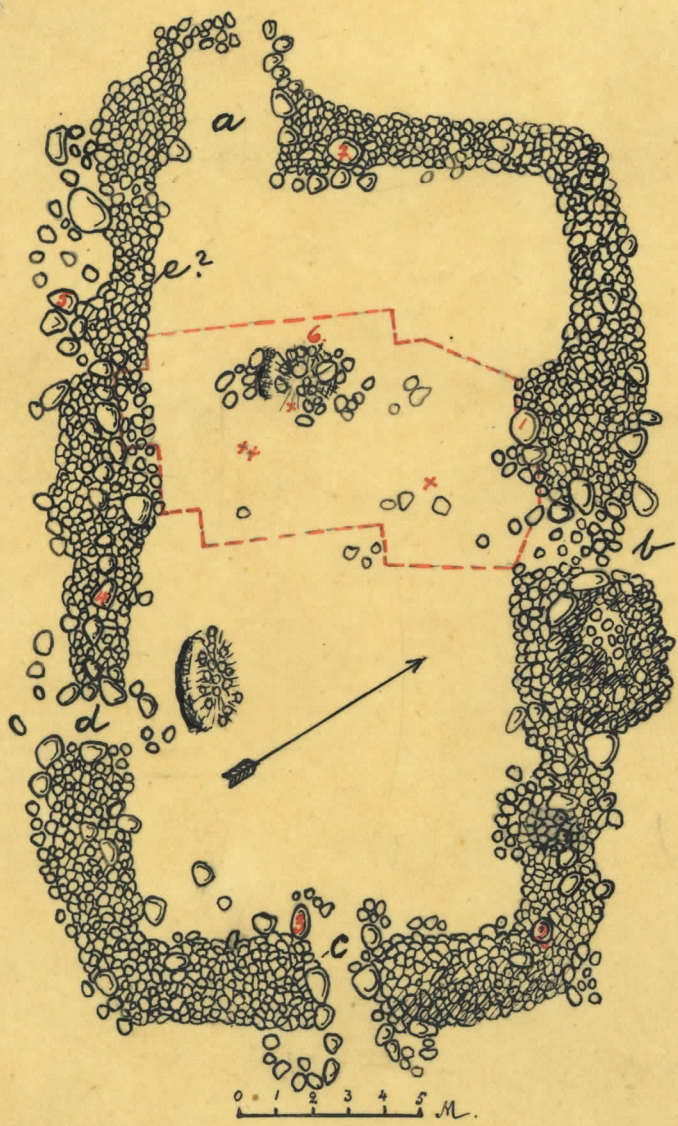
Kartta 1. Tyrnävä. Linnamaa.

A. Europæus 1914.

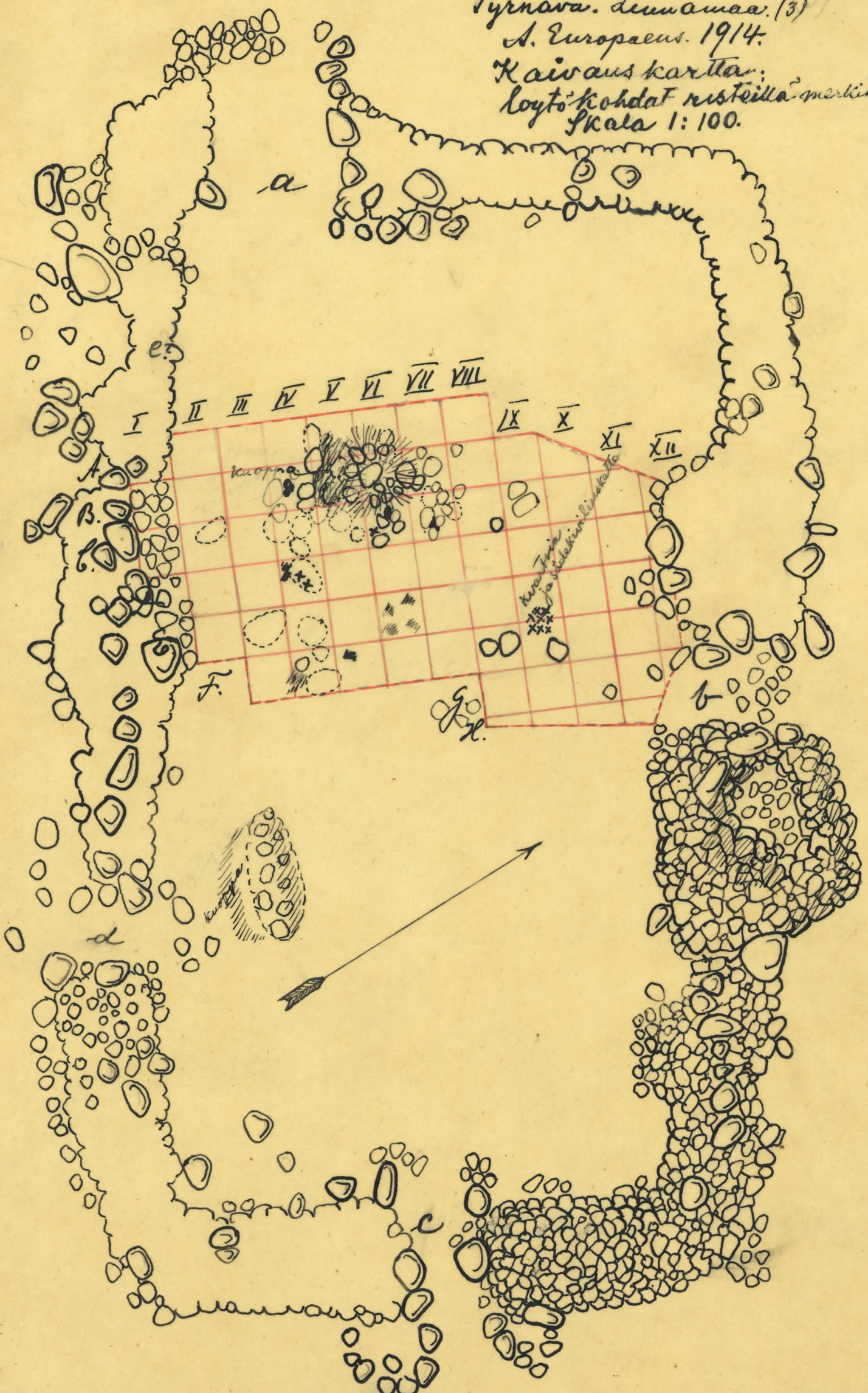
Tyrnävä. Linnamaa. (2).

A. Europaeus. 1914.

----- Kaivausalue.
 * * * Iskettyjä liuskelastuja.
 Punaiset numerat viittaavat valokuviiin

Tyrnävä. Liunamaa. (3)
A. Europæus. 1914.
Kaivauskartta:
löytökohdat ristiteillä merkityt.
Skala 1:100.

Tyrnävä, Liinamaa (2).
 Jämsän kirkon sisusta tarhan luoteisimmasta aukosta valokuvattu.
 Etualalla kaivausalus; vasemman kuvan oikeassa laidassa
 näkyy muodossa A-B: V oleva kuoppa ja siitä heti vasempaan ruu-
 diin A-C: V-VII oleva kivirainio (6.) Taka-alalla näkyvät mielut sei-
 lovat oikeanpuoleinen kiviraidan eteläisessä ja vasemman puolei-
 sen itäisessä nurkkauksessa. Valok. A. 25. 1914.

Tymävi, Liinamaa.

Jämsän kirkko sen luoteispuolelta
velli, ulkopuolelta kaivottuna (velli,
suunta ristillä merkitty). A. E. S. 1914

11 dupl.

Tyrnävä? Linnamaa. 1.

Jämsäläiskirkko sen luoteispuolelta
vallon ulkopuolelta katsottuna (val-
lin suunta oistilla on merkitty).

A. Europæus. 1914.

Tyrnävä?, Linnamäe. 3.

Jämsän kirkon sisusta Tarhan kaakoi-
päästä katsoen; 6: Kaivausalueella oleva
riviraunio. Taka-alalla Tarhan vallin
luoteispuolella (miehiä seisoo kummankin
nurkan kahdella). Postiaukko a.

A. Europæus. 1914.

Tynävä, Linnamaa. 4.

Jääteläis-kirkon vällä koillis-sivun
portista kaakkois-sivun porttiin saalle.
Kuvassa näkyvä pöytä seisoo koillis-
sivun portin itä-maalena vällitse ole-
van laajennuksen kuopassa, 2 =
itä-murhasta oleva kivi. Tarkon sisä-
puolesta oleva kuva. A. Europaens 1914.
Raunion edessä porttiaukko to kuvan vasem-
massa laidassa.

Tyrnävä, Linnamaa .5.

Lonnaisvius partti aukko tarhan
sisustusta katsoen, Poika seisoo portissa.
(d kartalla?)

A. Europaeus, 1914.

Tyrnävä, Linnamaa . 6.

Kaakkoin. rivis porttiauksos Tarha,
Sisustanta katteen; jonka keino
porttiauksossa. (C kartalla 2)

A. Europaeus, 1914.

Tyrnävä? Linnamaa. 7.

Namiaisloma. Kuva otettu Linnamaan
Kankaasta heti jättiläiskirkon leuteis-
jäältä poljoiseen päis. A. Europæus. 1914.

Tymävi (Kunamaa kuva 8).

Maisema Angerevi-jokivarresta
Tihisen Talosta n. 1 km etelään
jokseenkin keskitalojen kaudesta.
A. Kurovneus 1914.